

VII kirjepäev Tartu Ülikooli Raamatukogus 27.novembril 2008.

Esimene ettekanne „**Retroaasta, ehk kuidas ühe aastaga teha ära (üheksa)kümne aasta töö**“ keskendus vanade kaartkataloogide konverteerimisele Tartu Ülikooli Raamatukogus viimase kahel aastal. Kogude direktor Kristina Pai analüüsis 2006. aastaks kujunenud seisu, kus e-kataloogis kajastus ainult 20% nimetusi ja ESTERi kaudu oli leitav 31,8% kirjandusest. See ei rahuldanud lugejaid ega töötajaid. Eelduseks töö alustamiseks 2007. aastal oli ka uue retrokataloogimisosakonna loomine. Järgnes fondidest vananenud ja suures eksemplaarsuses oleva kirjanduse mahakandmine ning ülikoolipoolne huvi ja rahaline toetus. Venekeelne trükis (ilmunud 1917-1945) otsustati e-kataloogis kättesaadavaks teha 2008. a. lõpuks kirjetest ostmisega mõnelt firmalt. Vanemad kogud (võõrkeelne kirjandus kuni 1945) otsustati digiteerida.

Rekataloogimise osakonna juhataja Anneli Sepp tutvustas mahukaid töid, mida tuli teha seoses kataloogide konverteerimisega. Venekeelsest kataloogist (u 560 000 kaarti) eraldati kaardid, mida ei olnud vaja e-kataloogi sisestada ning sellele järgnes mittevajaliku kirjanduse mahakandmine (u 125 000 kaarti). Tallinna baasist ISBN-ga laaditud kirjed, mis puudusid Tartus, võrreldi kaart-kaardilt ning lisati eksemplar. Kiiresti alustati kaartide skaneerimist failidesse (u 265 000 kaarti), et need edastada riigihanke võitnud Moskva firmale ProSoft-M. Vastavalt lepingule teeb Moskva firma 30 nädala jooksul kirjed koos märksõnadega. Viimased kirjed laaditakse ESTERisse detsembri lõpuks. Momendil saab Tartu Ülikooli Raamatukogu lugeja ESTERi kaudu kätte 49%, sedekataloogist 40% ja kaartkataloogist 11% kirjandusest. Mõlemad esinejad rõhutasid, et selline suuremahuline kataloogide rekonverteerimine oli võimalik tänu heale meeskonnatööle ja kõigi töötajate suurele abile.

Teine ettekandja Tiina Sulg Tartu Linnaraamatukogust arutles teemal „**Märkused, täiendused, viited ja muu lisainfo kirjes – kas väärrib vaeva?**“ Analüüs on näidanud, et kataloogija poolt mitmete väljade põhjalikum täitmine (liik, autor, peakiri, vastutusandmed, ilmumisandmed, märksõnad ja märkused) on lugeja jaoks vajalikud ja abistab neid kirjanduse leidmisel. Olulist infot leiab lugeja autori väljalt psedonüümide ja erinevate rollide (tõlkija, toimetaja, juhendaja jne.) kohta. Suurema informatiivsusega on ka pealkirja täiendused, sarjade otsing pealkirja registris ja märkused, kus saab avada sisu ja infot pealkirjade kohta jne. Lugejate tähelepanu on äratanud ka lingid kirjetes, mis viivad täistekstide juurde ja Tartu ESTERis kirjandusuhindade kohta leiduv info. Enamus lugejaid kasutab julgelt ka märksõna otsingut kataloogis kirjanduse otsimisel. Esineja arvamus oli, et igasugune lisainfo on lugejale vajalik ja väärrib kindlasti kataloogija töövaeva.

Kolmas ettekanne - Helle Maaslieb „**Kalendrite digiteerimisest Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivaraamatukogus**“.

Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu digitaalraamatukogu asub aadressil <http://www2.kirmus.ee/grafu/> keskkonnas Grafo.

Digitaalraamatukogu sisaldab erinevaid rubriike: [Eesti kroonikad](#), [kalendrid](#), lasteraamatud, teatmeteosed, vana raamat, väliseesti temaatika. Kõige rohkem nimetusi ja ka mahult enamiku hõlmavad kalendrid. Kalendritel on olnud eestlaste elus oluline roll juba 18. sajandi esimesest poolest alates, olles olulised nii infoallikana kui ka lugemisvarana. Kalendriurija Endel Annus märgib, et kalender oli 19. sajandi 60ndate aastateni ainus trükiteos, mis ilmus korrapäraselt igal aastal, tuues teatmeid nädala-, kuu-, ja tähtpäevade, aga ka taevas ning maa peal toimuvate nähtuste kohta. Alates 19. sajandist muutusid kalendrite formaat, tiraažid ja lehekülgede arv. Suurenes ka kalendrite arv. Kui 19. sajandi keskel tuli aastast üks kalender igale viiendale perele, siis sajandi lõpul igale perele. Kalendrid on olnud ühed laialdasema levikuga trükised Eestis, kuid tänapäevani pole neid säilinud kuigi palju.

Grafos on esindatud varaseimad eestikeelsed kalendriseeriad: esimese kalendriseeria väljaannetena Köhleri, Lindforsi ja Minuthi trükikoja "Eesti-Ma Rahwa Kalender" 1720-1800, Minuthi trükikoja "Eesti-Ma Rahwa Kalender" 1801-1819. Esimese seeria jätkuks Minuthi, Dullo ja Lindforsi pärijate trükikoja "Eesti-Ma Rahwa Kalender" 1820-1860. Teist seeriat esindab Grenziuse trükikoja "Eesti-Ma Rahwa Kalender" 1796-1818, kolmandat seeriat Gresseli trükikoja "Eesti-Ma Rahwa Kalender" 1805-1843. XIX sajandi seeriatest on digiteeritud veel Schünmanni trükikoja "Eesti-Ma Rahwa Kalender", "Tarto-Ma Rahwa Kalender", "Tarto- ja Wõrro-ma rahwa Kalender" ja ÕES-i "Tarto- ja Wõrro-ma rahwa Kalender" ning "Ma-rahwa Kalender" 1819-1844, O. W. Masingu "Marahwa Kalender" 1823-1826. Skaneeritud ja veebi lisamiseks valmis on mitmed kalendriseeriad 19. sajandi teisest poolest: Gresseli "Eesti-Ma Rahwa Kalender", Bormi trükikoja „Ma-rahwa Kalender“, H. Laakmanni trükikoja „Maarahva Kasuline Kalender“, Assafrey „Eesti-rahwa mönnus Kalender“, vene õigeusu kalender „Eesti rahwa Kalender“.

Digitaalsed kasutuskooptid vähendavad arhiivkogude ja hapras olukorras säilikutte kasutamist. Kalendrite kasutusaktiivsus on raamaukogus olnud küllaltki kõrge, kuna need on olulised uurimisallikad. Kataloogist ESTER viib link kalendrite täistekstile Grafos.

„Võrgulinkide vahetmisest Tartu ja Tallinna ESTERi vahel“ rääkis Külli Moont, kes märkis, et koostöö kahe baasi vahel on sujunud hästi ja andis ülevaate võrgulinkide vahetamisest Tartu ja Tallinna ESTERi vahel.

ELNETi kataloogimise ja nimenormandmete tööühma koosolekul (22. november 2007. a.) lepitati kokku linkide vahetuse osas. Esimene linkide vahetus toimus märtsis 2008.a. Linke vahetatakse kord kuus ja mitte üle 300 kirje korraga.

Praeguseks on tekkinud olukord, kus Tallinna poolt oleks iga kuu pakkuda üle 300 kirje, aga Tartus on raskusi 300 kokku saamisega. Peamiseks põhjuseks on baaside erinevus. Tartus on väga palju linke bibliokirjetes, mis on kas käsikirjalised, fotod, filmid jms, mida Tallinna raamatukogudes ei leidu. Tallinnas on RR juba aastaid süstemaatiliselt kirjeldanud kõiki vabalt kättesaadavaid Eesti võrguteavikuid. Tallinna kataloogis on trükisele ja tema

võrguversioonile tehtud kummalegi eraldi kirje. Tartus on enamasti piirdunud üksnes trükise kirjega, millele on lisatud võrgulink väljale 856 ja märkus väljal 530.

Kasu linkide vahetusest on kindlasti mõlemapoolne. Vahetatud on 9 nimekirjaga umbes 3000 kirjet (Tartust Tallinna umbes 400 võrra vähem). Lisatud on üle 1500 lingi ja võrguteviku kirje, mis Tartus seni puudusid. Täiendatud ja parandatud on paljusid kirjeid selle info osas, mis kirjes aitab lugejat võrgujuurdepääsuni. 856|z sõnastused on ühtlustatud mõlemas ESTERis. Kasulik on ka info vahetus järelkomplekteerimiseks ja rahvusbibliograafiasse kuuluva kohta.

Problemide koha pealt toodi esile järgmist. Uute tekkivate linkidega ei ole enam eriti probleeme. Algul tundus, et oli keeruline otsustada, kas panna 909 väli või mitte. Segadused olid 856|z sõnastusega. Nüüd tundub, et olukord on paranenud. Keeruline on Tartu baasis vanade linkidega. Praegu ei kontrolli ega paranda keegi süstemaatiliselt kirjetes olevaid URLe. Keegi ei tea, kui palju neid tegelikult on. Probleeme on ka seoses autorikaitse seadusega, millele toetudes on ära keelatud juurdepääs osadele dissertatsioonidele, mis on küll Dspace-s olemas, aga näha neid ei saa. Nende puhul tuleb olemasolev link panna väljale 911 0_t

Külli tänas kõiki, kes veebilinkide teavitussüsteemi edukale toimima hakkamisele kaasa on aidanud. Algab see ju 909 lisamisest kataloogija poolt!

Kirjapäeva teine pool algas ettekandega „**ESTERi uudised**“.

Anneli Sepp alustas sellega, et e-kataloog ESTER on üle viidud uuele tarkvara versioonile **WebPac Pro**. Sellega seoses kuvatakse **peale otsingut** e-kataloogis korraga **50 otsitulemust**, et lugejal oleks lihtsam kataloogis leiduvast ülevaadet saada. Uus asi on ka igale kirjele lisatud **püsilink**, mis võimaldab salvestada nt. veebi-brauseri järjehoidjasse või lihtsalt tekstidokumenti linke konkreetsetele kirjetele. Töötab see läbi **kirjenumbri**, mis on igal bibliokirjel püsiv ja muutumatu.

Minu ESTERi kasutamise hõlbustamiseks on võimalik endale nüüd ise **uus PIN-kood** määrata, enam ei pea lugeja ainult selle pärast raamatukogu poole pöörduma. Kui PIN-kood on ununenud, saab kasutada linki "**Unustasid PIN koodi**", mis on toodud ka e-kataloogi esilehele. Lugeja peab sisestama oma nime ja (ID)kaardinumbri, peale mida saadetakse tema lugejakirjes olevale aadressile teade ja link, mida saab kasutada 3 tunni jooksul uue PIN-koodi määramiseks. **Vana PIN-kood muudetakse ära alles siis**, kui lugeja on sisestanud e-kirjaga saadetud lingi kaudu avanenud lehel uue PIN koodi kaks korda.

Minu ESTERi kaudu on võimalik lugejal **salvestada kirjed erinevatesse kaustadesse**. Igale kaustale saab panna oma **nime** (nt. Pärsia luule) ja lisada saab ka kausta **kirjelduse** (nt. Prof. Raua soovitatud raamatud). Eraldi on võimalik kaustas olevatest kirjetest **kõrvaldada juba laenutuste ajaloos esinevad nimetused**, st. raamatud, mida on juba loetud.

Lugejatel on nüüdsest võimalus **anda hindeid** kasutatud kirjandusele, selleks peab olema Minu ESTERisse sisse loginud ja hinde andmiseks tuleb lihtsalt klõpsata vastaval tähekesel. Lugeja näeb enda antud hindeid kollaste tähekestena. Sinised tähed näitavad keskmist hinnet ja valged tähekesed tähistavad seni veel hindamata nimetusi.

2008 a. algusest liitus Tartu e-kataloogiga ESTER Eesti Rahva Muuseumi raamatukogu (ERM). Raamatukogu huvisfääri kuuluvad raamatud ja perioodilised väljaanded esmajoones eestlaste ja teiste soomeugrilaste etnoloogiast, rahvakommetest, usundist, rahvakunstist ja kultuuriloost. Eraldi kollektsioonidena säilitatakse Gustav Ränga raamatukogu, TÜ etnograafia eriala üliõpilaste töid ja TÜ etnograafia õppetooli raamatukogu. Raamatukogu täieneb eelkõige lähtuvalt ERMi uurimisteedest ja praktilise muuseumitöö vajadustest. 2008. a. esimesel poolel lisandus Tallinna ESTERile samuti nagu Tartus otsivõimalus **e-ressursside** hulgast. Võrgujuurdepääsuga kirjetes on linke nii täistekstidele, pildi- kui helifailidele. Võrgujuurdepääsuga allikate hulk täieneb pidevalt.

Tartu ESTERisse on viimase aasta jooksul laaditud suur hulk **e-raamatuid**, mis on kättesaadavad TÜ arvutivõrgus: Oxford University Pressi 1505 e-raamatut; 2 paketti Springer e-books-ilt: Biomedical and Life Sciences (883 tk), Lecture notes in computer science (1650 tk). Sellega püüame teha juurdepääsu e-raamatutele lugeja jaoks mugavamaks, et link raamatutele oleks seal, kust ta on harjunud raamatuid otsima – e-kataloogist ESTER.

Viimane uuendus on seotud ESTERi statistikaga - **Google Analytics** on kuu aja jooksul kogunud infot e-kataloogide külastamise kohta. Tulemused on sellised: ESTER Tartu külastusi on olnud 53 759 (keskmine külastus 4 min) ; erinevaid kasutajaid 32 riigist on 21 335 ; Minu ESTERi kasutajaid 3 239. ESTERi kasutusjuhendit on vaadatud 1009 korda (keskmiselt 1 min). ESTER Tallinn andmed on kohati proportsionaalselt suuremad, kohati mitte: külastusi on olnud 100 622 (keskmine külastus 10 min) ; erinevaid kasutajaid 42 riigist on 36 498 ; Minu ESTERi kasutajaid 12 011. ESTERi kasutusjuhendit on vaadatud 1 213 korda (keskmiselt 3 min). ESTER Tartu kasutajaid on Eestist olnud 53 656 ; järgnevad Soome (189), Saksamaa (101), Austraalia (46), UK (45), Taani (40), USA (39), Venemaa (35), Prantsusmaa (35).

Ettekande lõpuks tutvustati vabavaralist lahendust URLide kontrollimiseks ESTERi kirjetes. Tuhande kirje kohta raporti saamiseks kulub MarcEditiga u. 7 minutit – sama oleks tulemus Innovative vastava toote kasutamisel, mille hind on üsna suur. Inimmõistust ei asenda ükski programm – otsuse, mida katkiste linkidega teha peab ikkagi tegema kataloogija. Kuidas seda töö edaspidi korraldada jääb Tartu kata-toimkonnas arutada.

Sirje Nilbe andis oma ettekandes „**Eesti märksõnastik**“ ülevaate EÜMi ja INGRIDi märksõnastiku ühendamise projekti edenemisest. Siiani on Tartus ja Tallinnas olnud eraldi märksõnastikud. Eesmärk oli teha täiesti uus, parem ja kaasaegsem märksõnastik. Variante liitmise läbiviimiseks oli mitmeid. Arutelu käigus leiti, et parim lahendus on programmiliselt liita kahe märksõnastiku sõnavara ja seosed ning hakata tekkinud kompilatsiooni hiljem tasapisi siluma. Esimene katse liitmiseks toimus nov./dets. 2007. Tuli välja, et märksõnastikud kattuvad 1/3 ulatuses. Katse pealt oli näha, et programmiline andmete liitmine on võimalik. Aga toimetamata ei saanud siiski ühist märksõnastikku kasutusele võtta. Uus **EMS (Eesti märksõnastik)** hakkab sisaldama umbes 49800 kirjet.

Nüüd oodatakse tarkvara, et saaks asuda toimetamisele. Toimetamise töö sisaldab: topeltseoste kõrvaldamine, märksõna ja äraviietermini konflikti kõrvaldamine, ilmsete sünonüümide kokkuviiimine, ortograafilised parandused, liidetud märkuste teksti toimetamine. Praeguseks on tehtud valdkondade harmoniseerimine ja sõnade ümbervaldkonnastamine.

Peamisi tegevusi veel: EMS-i konvertimine normikirjeteks (MARC21), laadimine ESTER-isse, ISE-sse, bibliokirjete vastavusse viimine uute normikirjetega.

Tarkvara töö teostamiseks on hea, toimetamine võtab 2-3 kuud. Toimetajaid on planeeritud 4 töötajat RRs ja sama palju TÜRs. Ühendmärksõnastiku omanikuks ja haldajaks saab ELNET.

Lõpus räägiti ka kuulujutust, et märksõnastike liitmine on proovikiviks ESTERite liitmise projektile. See plaan on juba aastaid kõne all olnud, aga seni pole jõutud teha põhjalikku analüüsi, missuguseid tagajärgi selline liitmine endaga kaasa tooks. Saalisviibijad leidsid, et see tooks kaasa rohkesti probleeme, sest kaks baasi on väga erinevad.

Külli Solo rääkis uuest kohe-kohe avalikustatavast **Eesti artiklite andmebaasist ISE**. Lähtudes vajadusest teha kättesaadavaks Eesti raamatukoguvõrgu inforessursid, arendada raamatukogudevahelist koostööd ja rahvusvahelist infointegratsiooni ning võttes arvesse senise koostöö tulemusi otsustasid MTÜ Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsiumi liikmed luua ühistööna e-kataloogist ESTER eraldiseisva artiklite bibliograafilise andmebaasi. Eesti artiklite andmebaasi loomise alusdokumendiks on „Ühiste kavatsuste protokoll“ (16. juuni 2008), mis on loetav ka ELNET Konsortsiumi koduleheküljel (http://www.elnet.ee/siseinfo/juhendid/ise_ykp_080616.pdf). Ühiselt loodava artiklite andmebaasi nimi on Index Scriptorum Estoniae (lühendina ISE), mille ELNET Konsortsium registreerib ka kaubamärgina. ISE kodulehekülg on <http://ise.elnet.ee/>. Andmebaasi koostatakse Eestis ilmuvate ja välis-eesti kogumike, jätkväljaannete, ajalehtede ja ajakirjade põhjal. Välisteavikutest bibliografeeritakse ainult Estonicat sisaldavad artiklid. Raamatukogud lepivad kokku bibliografeerimise põhimõtetes ja delegeerivad bibliografeeritavate väljaannete nimekirja pidamise ELNET Konsortsiumi analüütika töörühmale. Raamatukogud lõpetavad eespool nimetatud artiklite bibliografeerimise e-kataloogis ESTER ning senised andmed kantakse üle ühisesse loodavasse andmebaasi. Täielikult bibliografeeritava väljaande puhul on andmebaasi koostamisel osaleval raamatukogul kohustus lisada artiklid kõikidesse relevantsetesse temabaasidesse. Kõik andmebaasi koostamisel osalevad raamatukogud tuuakse välja andmebaasi tutvustuses veebis. Kirjete koostamise aluseks on rahvusvahelised kirjereeglid ISBD, angloameerika kataloogimisreeglid AACR2 (II osa), elektronkataloogimise vorming MARC21, ELNET Konsortsiumi kooskõlastatud märksõnastikud ning ELNET Konsortsiumi analüütika töörühma juhendid ja muud kokkulepped.

Praegu on nimekirjas 394 ajakirja, ajalehte, mida bibliografeeritakse kas tervikuna või valikuliselt. 2.jaanuaril 2009 peaksid kõik raamatukogud hakkama sisestama uude keskkonda. Probleemidest toodi esile: venekeelsete kirjete konverteerimine, kirjed mis ei ole MARC formaadis sisestatud (märksõna probleem), dubletid.